

DİZİ ÖNSÖZÜ

MIT Press Gerekli Bilgiler dizisi, ilgi çeken güncel konularda özenle hazırlanmış, kolay erişilebilir, özlü cep kitaplarından oluşmaktadır. İleri gelen düşünürler tarafından yazılmış bu kitaplar kültürel ve tarihî konulardan bilimsel ve teknik konulara uzanan bir yelpazede uzman bakış açısı sunmaktadır.

İçinde bulunduğumuz anlık bilgi hazzı çağında görüşlere, gerekçelendirmelere ve yüzeysel açıklamalara kolayca erişebiliyoruz. Çok daha zor olansa dünyaya dair ilkelere dayalı bir anlayış geliştirmemizi sağlayacak temel bilgiyi edinebilmek. Gerekli Bilgiler dizisi bu ihtiyacı karşılıyor. Uzman olmayan okurlar için özelleşmiş alanlarda bilinenleri bir araya getiren ve önemli konu başlıklarını temel bilgilerle birbirine bağlayan bu kitapların her biri karmaşık fikirlere bir erişim noktası sağlamaktadır.

Bruce Tidor

*Biyoloji Mühendisliği ve Bilgisayar Bilimi Profesörü
Massachusetts Institute of Technology*

HİÇBİR ŞEYİN ÖNEMİNİN OLMAMASININ NE ÖNEMİ VAR?

“Nihilizmi Saygın Buluyorum.”

30 Haziran 1881’de, 70 yaşındaki Massachusetts’li –kölelik karşıtı hatip ve yazar– Wendell Phillips, Harvard Üniversitesi’nde Phi Beta Kappa Şeref Derneği’nin Yüzüncü Yıl Toplantısı’nda bir konuşma yaptı. Phillips 1837’de Boston Faneuil Hall’de, kölelik karşıtı hareketin tutkulu bir savunusunu ortaya koyduğu söylevinin ardından hatipliğiyle ünlenmişti. Doğrusu öyle kabul görmüştü ki; 1884’teki ölümünden kısa süre sonra, Minneapolis’teki bir mahalleyle Chicago ve Washington DC’deki birer okula Philips’in ismi verilmiş, Tufts ve Harvard’da adına ödüller düzenlenmiş ve Boston Public Garden’a heykeli dikilmişti. Heykel, Wendell Phillips’i cesurca “Özgürlük Peygamberi” ve “Kölelerin Şampiyonu” ilan eder.

Ancak onur topluluğunun, Wendell Phillips’in 1881’de Phi Beta Kappa Şeref Derneği’nde yaptığı konuşmadan pek hoşlanmadığı bildirilir. Konuşmanın

“Harvardlı kulaklara tuhaf geldiği – kötü niyetli ve sapkınca bulunduğu”¹ belirtilir. Bunun nedeni, herhalde Phillips’in konuşmasında şu görüşü savunmasıydı:

Nihilizm, demirden bir yönetim altında ezilmiş halkın, haklı ve şerefli direnişidir. Nihilizm yaşamın kanıtıdır ... bütün diğer direnişlerin ötesinde, boğulan ve kelepçelenen kurbanların son silahıdır. Ezilen insanlığın, zalimi titreten tek aracıdır. ... Nihilizmi saygın buluyorum, çünkü insan doğasını, büsbütün kötü olduğu ve acımasız zalimlerle onlara boyun eğmiş kölelerden ibaret olduğu zannından kurtarır... Bu, 1620-1776 yıllarının çocuğu olan bir Amerikalının nihilizm hakkında sahip olabileceği yegâne görüşür – başka görüşler uygarlığımızın etiğini sarsar ve karıştırır.²

“Harvardlı kulaklar” olmasak da bugün biz de bu konuşmayı benzer şekilde tuhaf, kötücül ve sapkın bulabiliriz. Çünkü insan neden *nihilizmi savunmakla* kalmayıp “bir Amerikalının” nihilizmle ilgili benimseyebileceği “yegâne görüş”ün, nihilizmi “haklı ve şerefli” bulmak olduğunu söyleyecek kadar ileri gitsin?

Rusya’da kendilerine “Nihilist” diyen siyasî harekete gönderme yaptığını bilmek, Phillips’in görüşünü açık-

¹ Vernon Parrington, *The Beginnings of Critical Realism in America* (Londra: Routledge, 2017), 146.

² “Wendel Phillips Justifies Nihilism,” *Los Angeles Herald*, 28 Temmuz 1881, 3. *Online:* <https://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc?a=d&d=LAH18810728.2.20&dliv=none&e---en--20--1--txt-txIN--1>.

lamaya yarar gibi görünse de bu aslında konuyu ancak daha karmaşıktır. Rus Nihilistler baskıcı ve tiranica buldukları rejimi yıkmak istiyorlardı; bu yüzden kölelik karşıtı birinin onları niçin desteklediğini anlayabiliriz. Ancak Rusların bu amaca erişme planı, var olan toplumu bütünüyle yıkarak geriye kalanla yeni bir toplum inşa etmeye dayanıyordu. Nihilistler öncelikle özel mülkiyet, evlilik ve din gibi toplumsal uygulamaların ve geleneksel değerlerin yok edilmesini savunarak toplumu yıkmaya çalıştılar. Fakat yalnızca fikir savunuculuğu yetmeyince suikaste başvurup defalarca Çar II. Alexander'ı öldürmeyi denediler ve sonunda 13 Mart 1881'de, Phillips'in konuşmasından üç buçuk ay önce bunu başardılar.

Gündelik dildeki nihilizmle, Rus Nihilistlerin kastettiği şey aynı değildir, fakat büsbütün farklı da sayılmazlar. Bugün "nihilizm" sözcüğünü kullandığımızda herhalde insanların Çar'ı öldürmeye çalışmasından kaygı duyduğumuzu söylemiyoruz. Büyük olasılıkla, insanların yıkıcı, antisosyal ve en azından toplumu tahrip edici hedeflerine ulaşmak için şiddet kullanmaya meyilli olduğunu kastediyoruz. Üstelik biri nihilizmi savunacaksa, bunu yapanın Harvard'da kürsüye çıkan, 70 yaşında ve kamuya mal olmuş saygın biri değil, Reddit takipçisi öfkeli bir genç olmasını bekleriz. Yine de

Wendell Phillips gibi biri “nihilizm” için böylesine ateşli bir savunma yapıyorsa –bilhassa bu tuhaf, kötü ve sapkın görüşün savunucusunun adının nerelere verildiğini düşününce– belki de “nihilizm” hakkında önyargılı fikirlerimizi tekrar gözden geçirmeliyiz.

“Hiçbir Şey Yapmamak”

Nihilizm, tıpkı (Augustinus’a göre) zaman ya da (ABD Yüksek Mahkemesi’ne göre) porno gibi, bizden tanımlamamız istenmedikçe anlamını bildiğimize emin olduğumuz kavramlardan biridir. *Nihil* “hiç” demektir, *-izm* ise “ideoloji”. Fakat bu terimleri bir araya getirdiğimizde bileşim hemen kendisini yadsımaya yönelir, zira nihilizmin “hiçliğin ideolojisi” olduğu fikri anlamsız görünür. Bunun “hiçliğe inanmak” anlamına geldiğini söylemek de pek işe yaramaz çünkü bir şeye inanmak, inanılacak bir şeyin var olduğunu kabul etmeyi gerektirir ama eğer *o şey hiçlikse*, o zaman ortada inanılacak bir şey yoktur. Bu durumda hiçliğe inanmak yine kendi kendini çürüten bir fikirdir.

Hiçliğin filozofu Jerry Seinfeld, *David Letterman’la Gece Şovu*’nda ilk *Seinfeld-sonrası* stand-up gösterisini yaparken bu sorunu şöyle tanımlar:

Soru Şu: Ne yapıyorum? Herkes diyor ki, “Hey, artık Őov yapmıyorsun, ne yapıyorsun?” Ne yaptığımı söyleyeyim: Hiçbir Şey. Hiçbir Şey yapmamak görüldüğü kadar kolay değil. Dikkatli olman gerek. Çünkü herhangi bir Şey yapmama fikri kolaylıkla bir Şey yapmaya yol açabilir, bu da hiçbir Şey yapmama hâlini kesintiye uğratar ve sonunda her Őeyden vazgeçmeye zorlar.³

Hiçlik, biz onunla ilgili konuşmaya başlar başlamaz bir Şeye dönüşür. Yine de hep onun hakkında konuşuruz. “Ne yapıyorsun?” “Hiçbir Şey.” Böyle karşılıklı konuşmalar öylesine yaygındır ki âdeta reflekse dönüşmüştür; benzer dünyevî soruları sıklıkla “Hiçbir Şey,” diye yanıtlanır.

Ancak çoğu insana göre böyle bir yanıt nihilizm örneği sayılmaz. Nihilizmin karanlık, olumsuz, yıkıcı bir Şey olduğu farz edilir. Oysa hiçbir Şey yapmadığınızı söylemeniz gayet normal karşılanır, çünkü elbette herkes sizin sözcük anlamıyla *hiçbir Şey yapmıyor olmadığınızı* bilir; Seinfeld’in belirttiği üzere bu neredeyse imkânsızdır, sadece *söz etmeye değecek bir Şey yapmadığınızı* gösterir. Fakat böyle karşılıklı konuşmaları belirttiğim sıklıkla yapıyorsak, çoğu zaman söz etmeye değecek bir Şey yapmıyoruz demektir. Ve eğer zamanımızın çoğunu söz etmeye değecek bir Şey yapmadan geçiriyorsak, o hâlde bu nihilizmin anlamı olduğunu

³ Jerry Seinfeld, “Show No. 1575,” *Late Show with David Letterman*, CBS Network, 21 Mart 2001.

düşündüğümüz şeye daha yakındır; belki de yaşamlarımızın bahsetmeye değer olmadığını, yaşamlarımızla hiçbir şey yapmadığımızı, hiçbir şey olmadığımızı, *hiçbir şeye inanmadığımızı* gösterir.

Bu anlamda hiçbir şeye inanmamak, hiçlik hakkında tanımlayabileceğimiz özgül bir inancımız olmasını değil, fakat bunun yerine *yaşam hiçbir şeydir* inancı uyarınca yaşamayı gerektirir. “Hiçlik ideolojisi” olarak nihilizm, hiçlik hakkında fark edilebilir bir inanç sistemine bağlandığımız anlamına gelmez; daha ziyade sahip olduğumuz ya da sahip olduğumuzu sandığımız inanışların hiçlikle eşdeğer olduğu anlamını taşır. Örneğin, yaşamın anlamlı olduğuna inanırken hayatımızı söz etmeye değecek hiçbir şey yapmadan geçiriyorsak, o hâlde eylemlerimiz, yaşam hakkındaki inanışlarımızın söz etmeye değer olmadığını, değersiz olduklarını ve bizi hiçbir şey yapmamaktansa bir şeyler yapmaya sevk etmekte yetersiz kaldıklarını gösterir.

İşte burada, nihilizme tipik olarak niçin karanlık, olumsuz ve yıkıcı bakıldığını görmeye başlayabiliriz. Eğer kendini üstün gören birini –Holden Caulfield, Howard Beale ya da Lisa Simpson’ı düşünün– başkalarını nihilizmle ya da nihilistçe yaşamakla suçlayan kişi gibi kabul edersek, o zaman kendini üstün gören, başkalarının inanışlarının hiçbir şey olduğuna inanan

“Hiçlik ideolojisi” olarak nihilizm, hiçlik hakkında fark edilebilir bir inanç sistemine bağlandığımız anlamına gelmez; daha ziyade sahip olduğumuz ya da sahip olduğumuzu sandığımız inanışların hiçlikle eşdeğer olduğu anlamını taşır.

kişidir. Dolayısıyla kendini üstün gören kişi eleştirici, kuşkucu, sapmacıdır (heretik); başkalarının bir şey gördüğü yerde o hiçbir şey görmez. Bu nedenle, kendini üstün görenler genellikle ukalalıkla, sofulukla ve üstünlük kompleksiyle ilişkilendirilirler. Başkalarının inanışlarının böylece hiçliğe indirgenmesi, asıl kendini üstün görenlerin –ötekilerin inanışlarını paylaşmamakla kalmayıp onları etkin şekilde yadsırlar– başkaları tarafından hiçbir şeye inanmayanlar olarak görülmelerine sebep olur.

Kendini üstün görmek, normal, kabul edilebilir ve popüler olanı nihilist, hiç ve anlamsız bulmaktır. Fakat başkalarını nihilistlikle suçlamak, başkaları tarafından gerçek nihilistlik gibi görülür. Nihilistliğin ne olduğu hakkındaki bu karmaşa önemlidir; mesela Nietzsche'yle başlarsak, çevresinde nihilizm olarak gördüğü her şeyi eleştirip yine de kendini nihilist olarak tanımlaması yüzünden insanlar onu nihilizmi savunmakla eleştirmiştir. Bunlar çözülmesi gereken ayrımlardır. Nihilistlerin *hiçleme* eğilimleri ve kendini üstün görenlerin *hiçleme* eğilimleri vardır. Nihilizm ve kendini üstün görme, yıkıcılıklarının benzerliği açısından birbirine yakın, fakat yöntemleri ve yıkıcılık amaçları bakımından karıştırdır.

Kendini üstün görenlerle toplumun geri kalanı arasında sık sık inanç savaşları çıkar. Ne var ki, böyle sa-

vaşlar genellikle kısa sürer. Savaşlarda sıklıkla olduğu üzere, ezici çoğunluğa sahip taraf, sayıca az olanı kolayca yok eder. Bu, kendini üstün görenlerin toplum tarafından yok edilmesini gerektirmez çünkü onlar çoğu zaman basitçe görmezden gelirler. Birinin aniden, alışveriş merkezinin ortasında, alışveriş merkezlerinde alışveriş yapmanın saçmalığı [absürdlüğü] hakkında bağırıp çağırdığını düşünün. Diğer müşteriler herhalde ne olup bittiğini anlamak için durup bakacak, fakat alışverişin faydasını tartışmak ya da böyle yerlerde zaman ve para harcamayı savunmak yerine, gösteriyle ilgilenmeyecek ve istiflerini bozmadan alışverişlerine döneceklerdir.

Yine de kendini üstün görenler, doğrudan çatışmanın nadiren devrime dönüştüğünü bildikleri için eleştirel, kuşkucu, heretik görüşlerini yayma amacıyla, var olan iletişim araçlarına yönelmeye daha meyilllidir. Ve işte bu nedenle, sosyal medya geleneksel medyanın yerini aldıkça ve *tweet atma* bağırıp çağırmanın yerine geçtikçe nihilizm gitgide daha fazla ilgi odağı hâline gelmektedir. Önceleri kendini üstün görenlerin başarısı toplumsal, ekonomik ve siyasî koşulların halkı statükoyu sorgulamaya yönlendirmesine dayanırken; radyo, televizyon ve elbette internetin yükselişiyle *statükoyu sorgulamak, statüko olmuştur*.

Bugünlerde statükoyu sorgulamak, sisteme karşı çıkmak, mevcut güçlere meydan okumak hor görülme şöyle dursun, övgüye değer bulunmaktadır; çünkü siyaset uzmanlarının üstünde anlaştığı bir şey varsa o da, yaygın şekilde “değişim adayı” olarak tanımlanan kişinin kazanması en olası kişi olduğudur. Nihilistler aynı zamanda popüler kültürün temel bir ögesi hâline gelmiştir, *Seinfeld* ve *True Detective* gibi televizyon şovlarıyla *The Big Lebowski* gibi filmler, nihilistleri ikona dönüştürmüş ve anlamsızlığı para makinesine çevirmiştir. Karşıt-kültür artık, kültür tarafından kucaklanmaktadır.

Nihilistlerin gitgide popülerleşmesiyle birlikte, başkalarını nihilistlikle suçlamanın da iyice sıradanlaştığı görülüyor. “Nihilizm!” suçlamasına şimdilerde sadece okul sıralarında ve sosyal medyada değil, serbest kürsü sayfalarında ve haber programlarında da sıklıkla rastlanıyor. Ateistlere inancı önemsemedikleri, dindarlara olgularla ilgilenmedikleri için nihilist deniyor. Tutucular toplumsal ilerlemeyi umursamadıklarından, ilerici-lerse toplumsal normları önemsemediklerinden nihilist sayılıyor. Vejetaryenler çiftlik işçilerini gözetmediği için nihilist sayılırken, etoburlara çiftlik hayvanlarına aldırmadıkları için nihilist deniyor.

Yine de bu eğilimler birbiriyle uyumsuzluk içinde gö-

rünüyor olmalı, zira nihilizm bu denli yaygınlaşmışken nasıl olur da kendini üstün görme böyle popüler hâle gelebilir? Kendini üstün görenler nihilizm düşmanıysa, kendini üstün gören bir kültür nasıl olur da televizyona bu kadar çok nihilist çıkarır? Ya da Beyaz Saray'a? Bu bir devrim belirtisi midir yoksa ikiyüzlülük mü? Günümüzde kendini üstün görme akımı, nihilizmin aslında ne demek olduğuna bakmadan, başkalarını nihilistlikle suçlamak için yalnızca bir bahane midir? Elinizdeki kitap işte bu sorulara yanıt arıyor; çünkü nihilizmin farklı türlerini tanımayı öğrenebilirsek, hem başkaları hem de kendi açımızdan "anamlı"yı " anlamsız"dan ayırmayı öğrenebiliriz. Bununla beraber, başlangıç için elbette gerçekten anlamlı *olan* bir şey bulunup bulunmadığı sorusunu açık bırakmalıyız; çünkü eğer nihilizmin geçici bir tanımıyla işe başlayacaksak, bunun kesinlikle anlamlılığı olduğu gibi kabul etmekle bir ilgisi olacaktır.